

Вікторія ШПІЛЯРЕВИЧ

ORCID: 0000-0002-1761-9892

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

УДК 343.3/7

Постановка проблеми. Відповідно до положень чинного законодавства України об'єкти критичної інфраструктури є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам [1]. Це свідчить про те, що відсутність у державі об'єктів критичної інфраструктури або дестабілізація їхньої діяльності може становити загрозу національній безпеці України [2, с. 148].

У зв'язку з цим захист критичної інфраструктури є складовою забезпечення національної безпеки України [1], а державна політика у цій сфері спрямовується на гарантування її стійкості [3], особливо в період введення на всій території України або в окремих її місцевостях воєнного чи надзвичайного станів у разі виникнення надзвичайних ситуацій воєнного, соціального, техногенного або природного характеру з допущенням тимчасового, обумовленого загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4; 5].

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Теоретичним підґрунтям дослідження загальних положень кримінально-правової охорони об'єктів критичної інфраструктури стали наукові праці таких учених, як: О. М. Герасименко, С. Є. Кучерина, С.І.Мельник, Д. О. Олейніков, О. Г. Предместніков, П. Я. Пригунов, О. Г. Сандул, О. В. Таран, В. І. Франчук, О. О. Юріков тощо, які в тій чи іншій мірі присвячені вивченню важливих концептуальних проблем критичної інфраструктури, що свідчить про значний науковий інтерес до формування цілісної концепції безпеки критичної інфраструктури.

Метою наукової статті є окреслення теоретико-правових засад кримінально-правової охорони об'єктів критичної інфраструктури в Україні та формулювання відповідних висновків щодо сучасного стану й перспектив розвитку цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Критична інфраструктура є фундаментально важливим елементом забезпечення національної безпеки України, що безпосередньо впливає з положень низки нормативно-правових актів, а саме:

1) Конституції України, в якій хоча немає прямих нормативних вимог щодо захисту критичної інфраструктури, але останній гарантується через закріплення положень, які стосуються сфери національної безпеки України (ст. 1 абз. 2 ст. 2, ст. ст. 3, 16, 17, 18, абз. 1 ст. 32, ст. ст. 34, 35, 36, 37, 39, 65, 85, п. 17 ст. 92, п. п. 1, 17, 18 ст. 106, ст. 107, п. 7 ст. 116) [6; 7, с. 74-77];

2) закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16 листопада 2021 року № 1882-ІХ, згідно з яким «захист критичної інфраструктури є складовою частиною забезпечення національної безпеки України» (ст. 4) [1];

3) Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2017 року № 1009-2007-р, у якій «об'єкти критичної інфраструктури визнаються стратегічно важливими для економіки і безпеки держави, суспільства, населення, а порушення їх функціонування може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам України» [8];

4) Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14 вересня 2020 року № 392/2020, в якій виокремлено поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов, серед яких є посилення загроз для критичної інфраструктури, що пов'язані з погіршенням її технічного стану, відсутністю інвестицій в її оновлення та розвиток, несанкціонованим втручанням у її функціонування, зокрема фізичного і кіберхарактеру, триваючими бо-

йовими діями, а також тимчасовою окупацією частини території України [9].

Визначальну роль у забезпеченні безпеки критичної інфраструктури відіграє Кримінальний кодекс України (далі – КК України), встановлюючи відповідальність за посягання на її об'єкти. Це обумовлено тим, як наголошує О. Г. Предместніков, що важливість об'єктів критичної інфраструктури для кожної держави вимагає створення дієвої системи кримінально-правової протидії відповідним порушенням щодо них [10, с. 72].

Варто зауважити, що чинний КК України не оперує термінами «критична інфраструктура» або «об'єкт (-и) критичної інфраструктури». Лише у ч. 2 ст. 259 (з урахуванням примітки) та п. 2 примітки до ст. 360 КК України вживається термінологічний зворот «критично важливі об'єкти інфраструктури» з вказівкою на його застосування у значенні, задекларованому в законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VII [11; 12]. Однак останній не характерний для профільного закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16 листопада 2021 року № 1882-IX, який є фундаментальним у визначенні правових та організаційних засад створення і функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури в Україні. Все це в сукупності свідчить про термінологічну неузгодженість між нормами КК України та положеннями закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16 листопада 2021 року № 1882-IX [1], що ускладнює їх ефективну реалізацію на практиці.

Більше того, у сучасний період кримінально-правова охорона об'єктів критичної інфраструктури забезпечується нормами, зосередженими в різних Розділах Особливої частини КК України, якщо відповідні посягання спрямовані на об'єкти, що на підставі положень Постанови Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2023 року № 415 «Про затвердження порядку ведення Реєстру об'єктів критичної інфраструктури, включення таких об'єктів до Реєстру та доступу та надання інформації до нього» включені до Реєстру об'єктів критичної інфраструктури [13]. Зокрема, мова йде про [11]:

а) Розділ I «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» (ст. 113 «Диверсія»);

б) Розділ VI «Кримінальні правопорушення проти власності» (ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна», ст. 194-1 «Умисне пошкодження об'єктів електроенергетики»);

в) Розділ IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки» (ст. 258 «Терористичний акт», ст. 259 «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності», ст. 261 «Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення», ст. 270-1 «Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства», ст. 270-2 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту»);

г) Розділ XI «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту» (ст. 277 «Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів», ст. 279 «Блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства», ст. 292 «Пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів»);

д) Розділ XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» (ст. 360 «Умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі»).

При цьому, як зазначають С. Є. Кучерина та Д. О. Олейніков, наведений вище перелік варіантів кримінально-правової оцінки суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із посяганнями на об'єкти критичної інфраструктури, не є вичерпним, та, в залежності від конкретних ситуацій, може бути продовжений в багатьох напрямках. Так, наприклад, неправомірний вплив на критичну інформаційну інфраструктуру, в вітчизняному законодавстві можуть бути кваліфіковані за відповідною нормою, яка міститься в Розділі XVI КК України (Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'юте-

рів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку) [14, с. с. 95, 97].

Доцільно наголосити, що виокремлені вище Розділи Особливої частини КК України, у яких містяться норми, що регламентують кримінальну відповідальність за правопорушення, які можуть бути спрямовані й на об'єкти критичної інфраструктури, не є новим для кримінально-правової науки, так як ці питання в тій чи іншій мірі вже були предметом дослідження окремих науковців, що присвячували свої праці кримінально-правовій охороні таких об'єктів [10, с. 72; 14, с. 93-95; 15, с. 60-65].

Необхідно зауважити, що на відміну від чинного КК України, де кримінально-правові норми щодо відповідальності за посягання на об'єкти критичної інфраструктури розпорошені за різними Розділами Особливої частини, у проєкті КК України запропоновано такі норми акумулювати в межах однієї Книги – сьомої («Кримінальні правопорушення проти суспільства»): ст. 7.2.3. «Терористичний акт» (захоплення, утримання, знищення чи пошкодження об'єкта критичної інфраструктури або порушення його функціонування; незаконне втручання в роботу інформаційної системи із застосуванням шкідливих програмних чи технічних засобів); ст. 7.3.8. «Посягання на об'єкт критичної інфраструктури» (захоплення, утримання, знищення, пошкодження або порушення належного функціонування об'єкта критичної інфраструктури); ст. 7.3.9. «Неправдиве повідомлення про небезпеку» (повідомлення органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, міжнародній організації або представництву іноземної держави, юридичній чи фізичній особі завідомо неправдивої інформації про небезпеку об'єкту критичної інфраструктури); ст. 7.3.12. «Порушення правил поведінки на об'єкті критичної інфраструктури» (перебування на об'єкті критичної інфраструктури без належного дозволу або не виконання правомірної вимоги щодо дотримання правил безпеки перебування на об'єкті критичної інфраструктури) тощо [16].

Все це дозволяє зробити висновок, що у чинному КК України законодавець надає пріоритетності не суспільним відносинам, які виникають з приводу забезпечення безпеки критичної інфраструк-

тури, а суспільним відносинам, що виникають з приводу забезпечення права власності (Розділ VI «Кримінальні правопорушення проти власності»), громадської безпеки (Розділ IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки»), безпеки руху та експлуатації транспорту (Розділ XI «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту»), авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування (Розділ XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів») тощо.

Для сучасної правової науки питання кримінально-правової охорони об'єктів критичної інфраструктури залишається предметом дискусій. Зокрема, станом на сьогодні наявні щонайменше три підходи до розв'язання цієї проблеми:

1) доповнення Розділу I Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» відповідною нормою (нормами), що встановлюють відповідальність саме за посягання на об'єкти критичної інфраструктури [15, с. 65];

2) закріплення в існуючих кримінально-правових нормах ознаки «посягання на об'єкт критичної інфраструктури» як обставини, що обтяжує кримінальну відповідальність [17, с. 126; 18, с. 37-38];

3) виокремлення в Особливій частині КК України окремого Розділу про кримінальні правопорушення проти об'єктів критичної інфраструктури [10, с. 73; 19, с. 48].

Найбільш прийнятною з-поміж наведених наукових позицій щодо вирішення питання про кримінально-правову охорону об'єктів критичної інфраструктури в Україні є думка про закріплення в існуючих кримінально-правових нормах ознаки «посягання на об'єкт критичної інфраструктури» як обставини, що обтяжує кримінальну відповідальність. Але, як пропонують В. І. Франчук, П. Я. Пригунов та С. І. Мельник, важливо у процесі організації системи безпеки об'єктів критичної інфраструктури враховувати і їхню категорійність [2, с. 146], тобто категорію кри-

тичності об'єкта критичної інфраструктури, яка відповідно до положень закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16 листопада 2021 року № 1882-IX може бути: I (особливо важливі об'єкти, які мають загальнодержавне значення, значний вплив на інші об'єкти критичної інфраструктури та порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації державного значення), II (життєво важливі об'єкти, порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації регіонального значення), III (важливі об'єкти, порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації місцевого значення), IV (необхідні об'єкти, порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації локального значення) [1].

Врахування суспільної значущості (категорії критичності) об'єкта критичної інфраструктури, який підпадає під кримінальну правову охорону, дозволить диференціювати кримінальні правопорушення за ступенем суспільної небезпечності (ступенем тяжкості) та оптимізувати санкції кримінально-правових норм, забезпечуючи справедливість і співмірність покарання характеру вчиненого суспільно небезпечного діяння.

Висновки. Таким чином, резюмуючи все вище наведене, слід констатувати наступне:

1. Норми чинного КК України термінологічно не корелюють із положеннями профільного закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16 листопада 2021 року № 1882-IX, який є фундаментальним у визначенні правових та організаційних засад створення і функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури в Україні.

2. У чинному КК України система кримінально-правової охорони об'єктів критичної інфраструктури позбавлена єдності, про що свідчить зосередженість відповідних норм у різних Розділах його Особливої частини.

3. Питання кримінально-правової охорони об'єктів критичної інфраструктури у науковій доктрині є дискусійним. Найбільш оптимальною у цьому випадку видається позиція щодо закріплення в існуючих кримінально-правових нормах ознаки «посягання на об'єкт критичної інфраструктури» як обставини, що обтяжує

кримінальну відповідальність, яка вимагає врахування суспільної значущості (категорії критичності) такого об'єкта.

1. *Про критичну інфраструктуру : закон України від 16 лист. 2021 р. № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 28.11.2025 р.).*
2. *Франчук В. І., Пригунов П. Я., Мельник С. І. Безпека об'єктів критичної інфраструктури в Україні: організаційно-нормативні проблеми та підходи. Соціально-правові студії. 2021. Випуск 3 (13). С. 142–148.*
3. *Про національну безпеку України : закон України від 21 чер. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 28.11.2025 р.).*
4. *Про правовий режим воєнного стану : закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.11.2025 р.).*
5. *Про правовий режим надзвичайного стану : закон України від 16 бер. 2000 р. № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 28.11.2025 р.).*
6. *Конституція України : Основний Закон України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.11.2025 р.).*
7. *Шпіляревич В. В. Окремі аспекти забезпечення національної безпеки України крізь призму положень Конституції України. Кримінально-правова охорона безпеки людини, нації, світу: фундаментальність, трансдисциплінарність і ноонауковість убезпечення [матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 17 травня 2024 р.]. Харків, 2024. С. 73–77.*
8. *Концепція створення державної системи захисту критичної інфраструктури : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 груд. 2017 р. № 1009-2007-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.11.2025 р.).*
9. *Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вер. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 28.11.2025 р.).*
10. *Предместніков О. Г. Кримінально-правовий аспект дослідження загроз критичній інфраструктурі та її об'єктам. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 10. С. 70–73.*

11. *Кримінальний кодекс України : закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.11.2025 р.).*
12. *Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : закон України від 5 жов. 2017 р. № 2163-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 28.11.2025 р.).*
13. *Про затвердження порядку ведення Реєстру об'єктів критичної інфраструктури, включення таких об'єктів до Реєстру та доступу та надання інформації до нього : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 квіт. 2023 р. № 415. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2025 р.).*
14. *Кучерина С. Є., Олейніков Д. О. Сучасний стан кримінально-правової охорони об'єктів критичної інфраструктури. Інформація і право. 2021. № 1 (36). С. 90–98.*
15. *Таран О. В. Сандул О. Г. Проблеми кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти критичної інфраструктури в ядерній енергетиці. Ядерна та радіаційна безпека. 2019. Вип. 3. С. 58–67.*
16. *Кримінальний кодекс України : Текст проєкту нового КК України станом на 15 жовтня 2025 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/11/12/00-kontrolnyj-proyekt-kk-15-10-2025-eksperty-frn.pdf> (дата звернення: 28.11.2025 р.).*
17. *Юріков О. О. Аналіз сучасного стану наукової розробленості питань кримінальної відповідальності за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі. Juris Europensis Scientia. 2021. № 3. С. 123–127.*
18. *Юріков О. О. Кримінальна відповідальність за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі : дис. ... доктор філософії. Київ, 2021. 311 с.*
19. *Герасименко О. М. Критична інфраструктура України як предмет наукового пізнання: теоретичний аспект. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право. 2024. Вип. 85. Ч. 4. С. 42–49.*

Шпіляревич В. В. Теоретико-правові засади кримінально-правової охорони об'єктів критичної інфраструктури України

Стаття присвячена дослідженню теоретико-правових засад кримінально-правової охорони об'єктів критичної інфраструктури в Україні та формулюванню відповідних висновків щодо сучасного стану та перспектив розвитку цієї проблеми.

Спіраючись на чинне законодавство України, автор доводить засадничу роль критичної інфраструктури у системі гарантування національної безпеки

України. Особливу значимість у забезпеченні безпеки критичної інфраструктури відіграє КК України. Водночас, попри ключове значення КК України в забезпеченні безпеки критичної інфраструктури, чинна система кримінально-правової охорони цих об'єктів позбавлена єдності, оскільки відповідні норми зосереджені у різних Розділах Особливої частини КК України.

У межах наукового дослідження автор наголошує, що для сучасної правової науки питання кримінально-правової охорони об'єктів критичної інфраструктури в Україні залишається дискусійним. Зокрема, станом на сьогодні наявні щонайменше три підходи до розв'язання цієї проблеми: 1) доповнення Розділу I Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» відповідною нормою (нормами), що встановлюють відповідальність саме за посягання на об'єкти критичної інфраструктури; 2) закріплення в наявних кримінально-правових нормах ознаки «посягання на об'єкт критичної інфраструктури» як обставини, що обтяжує кримінальну відповідальність; 3) виокремлення в Особливій частині КК України окремого Розділу про кримінальні правопорушення проти об'єктів критичної інфраструктури.

За результатами проведеного наукового дослідження автором підтримується позиція щодо закріплення в існуючих кримінально-правових нормах ознаки «посягання на об'єкт критичної інфраструктури» як обставини, що обтяжує кримінальну відповідальність, яка вимагає врахування суспільної значущості (категорії критичності) такого об'єкта.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, кримінально-правова охорона, критична інфраструктура, національна безпека України, національні інтереси України.

Shpiliarevych V. V. Theoretical and legal foundations of criminal law protection of critical infrastructure facilities in Ukraine

The article is devoted to the study of the theoretical and legal foundations of criminal law protection of critical infrastructure facilities in Ukraine and the formulation of relevant conclusions regarding the current state and prospects for the development of this problem.

Based on the current legislation of Ukraine, the author proves the fundamental role of critical infrastructure in the system of guaranteeing the national security of Ukraine. The Criminal Code of Ukraine plays a particularly important role in ensuring the security of critical infrastructure. At the same time, despite the key importance of the Criminal Code of Ukraine in ensuring the security of critical infrastructure, the current system of criminal legal protection of these facilities lacks unity, since the relevant norms are concentrated in different Sections of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

Within the framework of the scientific study, the author emphasizes that for modern legal science, the issue of criminal law protection of critical infrastructure facilities in Ukraine remains debatable. In particular, as of today there are at least three approaches to solving this problem: 1) supplementing Section I of the Special Part of the Criminal Code "Criminal Offenses against the Fundamentals of National

Security of Ukraine” with the relevant norm(s) establishing liability specifically for encroachment on critical infrastructure facilities; 2) enshrining in existing criminal law the feature of “encroachment on a critical infrastructure facility” as a circumstance that aggravating criminal liability; 3) allocation of a separate Section on criminal offenses against critical infrastructure facilities in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

Based on the results of the conducted scientific research, the author supports the position on enshrining in existing criminal law the feature of «encroachment on a critical infrastructure facility» as a circumstance that aggravating criminal liability, which requires taking into account the social significance (criticality category) of such a facility.

Keywords: criminal liability, criminal law protection, critical infrastructure, national security of Ukraine, national interests of Ukraine.